

ПОВРЕМЕНЕ АКТИВНОСТИ

Саставни део годишњег плана и програма рада сваке школе су и повремени активности чија бројност и разноврсност зависи од више чинилаца од којих су од посебног значаја развијеност школе и друштвене средине у којој се она налази. То су, пре свега, школске приредбе, излети, посете, екскурзије, а затим и сусрети такмичења, наградни конкурси и др. Разумљиво је да се многе од њих не могу реализовати у свим нашим наставним условима, али је добро да се оне важније, у већем или мањем обиму, нађу у програму рада сваке школе. То су:

- Школске приредбе,
- Излети,
- Посете и
- Екскурзије.

Све те активности од посебног су значаја за наставу матерњег језика, што је већ потврђено у дугогодишњој наставној пракси. Чини се да њихови резултати нису увек били на посебној висини, а основни разлог је у томе што се грешило у методичком приступу, од планирања до процене реализованог. Основни разлог за то ваља тражити у површном схватању да те активности имају преваходно забавно-рекреативни карактер.

Смисао тих повремених активности ваља тражити у јединству образовно-васпитних и забавно-рекреативних чинилаца, без које повезаности нема ни оправдања за њихово извођење. Учитељ треба да схвати да повремено напуштање школских просторија значи другачији методички приступ у решавању текућих наставних задатака, како из програмских садржаја редовне наставе, тако и у вези са ванредном наставом и слободним ученичким активностима. Зато се и овом као и сваком другом сложенем методичком питању мора прилазити отворено и функционално. То значи да приступ повременим активностима мора разликовати неколико фаза:

- Планирање,
- Предходне припреме,

- Извођење,
- Анализу оствареног.

Планирање повремених активности најцелисходније се остварује у функцији саставног дела осталих облика планирања образовно-васпитног рада. То значи да морају бити глобално предвиђене годишњим планом и програмом рада школе, а затим и свим облицима планирања у настави српског језика. Најбоље је ако се активи учитеља појединих разреда договоре још у јуну које активности да планирају за наредну школску годину, а на самом њеном почетку одреде место, време и начин њихове реализације.

Оперативно планирање је најфункционалније када се поједини учитељи у оквиру актива једног разреда задуже да сачине предлог плана за једну наставну област, па се ти предлози обједињавају у корелативној повезаности и предлажу за усвајање. С тим у вези значајно је водити рачуна о томе да места извођења додатних активности буду тако одабрана да пружају знатне могућности за реализацију захтева из неколико области разредне наставе, а не само из српског језика, мада је то у пракси тешко изводљиво. Исто тако, осим школских приредаба, практичније су активности по разредима (у развијеним школама), а најприхватљивија су извиђења радним суботама, уколико нема било каквих подударности.

Предходне припрема ваља схватити као саставни део непосредне реализације планиране активности, иако им оне нужно временски предходе. Оне су, углавном, двојачке природе: 1) организационе (практичне) и 2) наставне (васпитно-образовне и забавно-рекреативне). Да би се сви планирани задаци (или бар већина њих) успешно остварили (потребно је извршити темељне припреме (договори, обавештења, резервације, детаљна сатница и др.), јер и најмањи пропуст у том смислу (на пример, неподесна обућа или одећа), могу озбиљно да угрозе оперативност планиране активности.

Припреме у вези са наставним захтевима су стручне природе и треба их обавити на одговарајући начин. То су најчешће неопходна усмерења и задужења која иду од општих, заједничких задатака, преко групних до појединачних, а зависе од многих чинилаца којима су условљене мање-више и све друге активности у настави овог предмета.

Извођење активности после таквих припрема више је рутинске природе, уколико не дође до непредвиђених потешкоћа. Ипак, њихов ток у многоме зависи и од радне дисциплине свих учесника, почев од учитеља који својом тачношћу, доследношћу, али и разумевањем за изазване ученичке жеље и захтеве, даје целој активности посебан тон.

У извођењу ваншколских активности (излети и посете) неопходна је што већа самосталност ученика, али уз будну присутност и контролу учитеља. Посматрања, запажања, упоређивања, процене и закључни судови – основни су облици ученичких активности наставне природе, а сналажљивост, предузимљивост, знатижеља, ведрина духа и истрајност у свом осталим елементима дате активности.

Анализа оствареног након извођења одговарајуће активности намеће се као последња лаи не и мање важна радна етапа. Напротив, она често продубљује доживљаје, сређује утиске и запажања, решава дилеме, а поставља и нове задатке који природно проистичу из онога што је постигнуто, али се могу односити и на оно што није учињено из објективних разлога. Тако се те активности преко завршне фазе уклапају у токове редовне наставе, обогаћујући је новим сазнањима и освежавајући је другачијим методичким решењима.

1. Школске приредбе. У нашој насатвној пракси ниједна повремена активност нема тако богату традицију као школске приредбе. То је и разумљиво када се има у виду да оне представљају неку врсту смотре ученичких достигнућа у раду (посебно вананставним), а не траже неке посебне услове за организовање (сем просторије погодне за већи број гледалаца а она се, врло често, тражи и ван школе). Њихова погодност је и у томе што се могу приреживати током целе наставне године, од првог школског дана, преко прослава државних празника, јубиларних годишњица и дана школе, завршне приредбе у јуну месецу.

Програм сваке школске приредбе обухвата садржаје из многих наставних предмета и учествовање различитих ученичких дружина, али њену окосницу чини српски језик и достигнућа свих постојећих дружина везаних за овај предмет. Ученичке активности везане за школску приредбу могу се посматрати двојачко: 1) као активно

учествовање појединаца у извођењу програма приредбе (рецитатори, литерате, глумци, новинари – чланови одговарајућих дружина) и 2) као активирање ученичког језичког изражавања у оквиру неговања културе говора и писања, било на редовним часовима и у вези са њима или на састанцима поједних дружина, нарочито новинарске.

2. **Излети.** Једна од најчешћих и ученицима овог узраста најдражих ваншколских активности јесу излети који су, по правилу, једнодневни. Они дају широке могућности за остваривање различитих задатака у оквиру већине предмета разредне наставе, посебно српског језика а погодни су и за активности у оквиру додатне наставе дружина и очувања и унапређења човекове животне средине. Свака школа би требало да преузме обавезу за организовање макар два једнодневна излета у току школске године, од којих је један у јесењем делу, а други у пролећном (најпогоднији су септембар и мај). Погодна места за организовање излета могу бити:

- Пољопривредно добро,
- Шумско или ловачко газдинство,
- Школска економија,
- Планинско излетиште, уређене обале реке или језера,
- Спортски центар,
- Спомен обележје.

Добро припремљени излети до таквих, сличних или неких других места дају широке могућности за ученичке активности у оквиру наставе српског језика, као што су:

- Лексичке вежбе (могу се организовати и на путу до излетишта и натраг, на основу непосредног посматрања предмета, била и појава),
- Причање (доживљаји, слободно и по плану, у дијалогској форми, по задатим речима и сл.),
- Описивање (предмета, бића и појава),
- Извештавање (у оквиру додатне наставе или новинарсе дружине),
- Самостални писмени састави (посебно у оквиру литерарне дружине),

- Изражајно казивање пригодних текстова (првенствено чланови драмско-рецитаторске дружине),
- Пословно-информативно комуницирање (телеграм, разгледница, писмо),
- Анализа одабраног штива (са тематиком везаном за очување и унапређење човекове животне средине).

Учитељ ће самостално одлучивати о томе када ће, како и у којој мери планирати одређене активности, а оне започињу, како је већ речено, предходним припремама, и могу трајати још дуго после изведеног излета. Нарочито је пожељно да се предвиде што разноврснији облици рада: фронтални, групни, у паровима, индивидуални, а најбоље писмене радове ваља шире презентовати (зидне новине, широки лист, дечја штампа, радио и телевизија).

3. Посете. Друга важна повремена активност која има многе заједничке цртеса излетима јесу посете. У натавној пракси те активности које се често и комбинују па се изводе истовремено, у жељи да се рационалишу и временом и материјалним средствима.

Неке разлике постоје и више се односе на објекте који се посећују, а мање на остале у фази организацији, извођењу и наставним активностима. Док су за излете погоднији екстеријери у којима доминира слободан простор, посете се најчешће планирају у објектима чија је вредност првенствено у ентеријеру у коме се, по правилу, организују и сусрети са познатим личностима. А како се посете и сусрети организују, пре свега, у месту, или најближим културним центрима, ако је реч о школи из неразвијеније друштвене средине, то се се могу планирати и неколики објекти. Коначно, кроз посете и сусрете више су изражене интелектуалне него физичке активности, а могу се организовати током читаве школске године, јер не зависе много од временских прилика, као што је то случај са излетима.

У планове за организоване посете и сусрете могу ући:

- Изложбе (књиге, слике, фотографије, штампа, сусрет са писцем за децу, сликарем, новинарем),
- Библиотека (књижевни састанци, сусрет са књижевником),

- Музеји (разгледање експоната),
- Позоришне куће (представа, сусрет са позоришним радницима),
- Новинско-издавачке куће (штампарија, сусрети са уредницима, новинарима, илустраторима),
- Радио и ТВ студио (техника, сусрет са спикером),
- Филмски студио (обилазак, сусрет са глумцима, сценографима, техничким особљем),
- Привредни објекти (разгледање, сусрет са радницима),
- Спортске приредбе (присуство и сусрет са познатим спортистима),
- Друге школе (обилазак, такмичења, сусрети).

Организација наставних и слободних активности у свему је иста као и код излета, с тим што се овде може дати извесна предност члановима појединих дружина које могу планирати и изводити посете и самосталн, само за соје чланове. Исто тако, с обзиром на то да је најчешће реч о сусретима са познатим јавним и културним радницима, припреме за такве сусрете морају бити врло темељне. То ће се најбоље постићи индивидуалним задужењима, прецизно формулисана и допадљиво усмено постављена познатом саговорнику, а пожељно је да му се и раније доставе писмом, како би могао да се припреми за одговор.

4. **Екскурзија.** Док се излети, посете и сусрети могу организовати за све ученике млађих разреда, дотле се краћа екскурзија (најчешће тродневна) може извести само са ученицима четвртог разреда (крајем наставе године). Разлози су добро познати и морају се редовно уважавати, без обзира на то што су ученичке жеље или учитељеве амбиције, по правилу веће.

Екскурзија је врло сложена и изузетно одговорна ваншколска активност, те захтева да се у њено планирање и извођење улаже крајња систематичност и озбиљност. Ту више нису довољни појединци, без обзира на то колике су њихове личне способности, већ је неопходан тимски рад, а такође је потребно потражити помоћ и на страни (родитељи, друштвено-политичке организације, туристичке агенције и др.).

Такав рад подразумева детаљно планирање маршруте, назначене објекте који треба да се посете, што прецизније урађену сатницу и са обавезно уграђеним слободним временом које се може искористити и за усклађивање термина, уколико је дошло до њиховог померања.

Планом се обухватају садржаји из свих наставних предмета, па и српског језика. С обзиром на то да се екскурзија изводи крајем наставне године бити обухваћени предметном наставом – активности у вези са овим предметом треба, првенствено, да имају верификативни карактер, односно да ученици покажу оно што је трајно усвојили у настави или дружини, а што је у тесној вези са доживљајима на екскурзији.

Ученицима треба омогућити да говоре, казују напамет научене текстове, да читају припремљене одломке из својих дневника или да читају оригиналне литерарне радове са одговарајућом тематиком. Наравно, за све такве и сличне активности ученици треба на време да сазнају како би се довољно припремили.

Треба настојати да се екскурзијом обухвате што разноврснији објекти посматрања:

- Природне лепоте (планине, реке, језера, тргови, туристичка места),
- Културно-историјски споменици,
- Приврени објекти (електране, мостови, аеродроми),
- Музеји (посебно природњачка и етнографска одељења),
- Спортски објекти (стадиони, спортске хале, базени),
- Археолошка налазишта.

Тако ће се обезбедити и разноврсне активности ученика, а самим тим и постићи и општи значај екскурзије у целини.

Анализа и процена постигнутог на екскурзији врши се прво на стручним активима, а извештај подноси вођа пута на седници наставничког већа. Искуства треба да послуже као саставни део планирања сличних подухвата наредних година.

Свестрана организација и садржајно извођење повремених активности једино могу вршити васпитно-образовну функцију и имати пуно

оправдање за присуство у плановима и програму рада школе, а једино тако се могу оправдати повећани захтеви који из њих проистичу и пред родитељима и пред широм друштвеном заједницом. Истовремено, оне ће престати да важе као „скупе забаве“ од којих нико нема користи, а најмање ученик.

ЛИТЕРАТУРА

Вучковић, М. (1993). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за учбенике и наставна средства.